

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Верес Марії Костянтинівни

«ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА НАРОДНИХ СІЛЬСЬКИХ ШКІЛ ПЕРШОЇ ПОЛ. ХХ СТ. В УКРАЇНІ»,

поданої на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 02 – Культура і мистецтво

спеціальності 022 – Дизайн

Представлена дисертаційна робота складається із анотацій, вступу, трьох розділів, загальних висновків, п'яти додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації містить 217 сторінок, що включає 136 сторінок основного тексту. Список використаних джерел викладено на 17 сторінках, що містить 184 найменування.

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої половини ХХ ст. в Україні. Народні школи України успадкували світові тенденції та національні традиції, втіливши в своєму розвитку найяскравіші риси народного житла та громадських споруд, ввібравши досвід народних зодчих та передових на той час технологій будівництва, завдяки чому отримали раціональну архітектурно-просторову організацію та гармонійним дизайн.

Значна кількість сільських шкіл цього періоду сьогодні не використовуються за своїм первинним призначенням, оскільки в останнє десятиліття в Україні активно відбувалося укрупнення сіл, в зв'язку з чим велика кількість шкіл в сільській місцевості закривається, будівлі шкіл не використовуються за призначенням, знищується декор та псується зовнішній вигляд, подекуди школи руйнують, тому питання стосовно захисту та збереження даних об'єктів є важливим на сьогоднішній день. Неналежне ставлення до середовища народних сільських шкіл спричиняє проблеми функціонування освітніх закладів в сільській місцевості, погіршення соціальної та економічної ситуації в країні.

Актуальність теми дослідження пов'язана з усвідомленням цінності спадщини архітектури народних сільських шкіл, їх збереження, для подальшого пристосування під сучасні умови життя. В той же час актуальність обраної теми дисертації обумовлена недостатньою кількістю опублікованих праць та наявних досліджень на теренах нашої країни. У існуючих працях розкрито лише окремі аспекти піднятої проблематики.

Структура дисертаційної роботи, яка обумовлена конкретними завданнями дослідження, не викликає принципових зауважень, а її повнота свідчить про глибоке проникнення автора в суть проблеми. Для досягнення мети роботи авторка сформулювала і послідовно вирішила низку завдань у трьох розділах роботи.

У **вступі** послідовно висвітлено актуальність теми, мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, наукові результати та практичне значення роботи. Логічне окреслено систему використаних в роботі дослідницьких методів.

У першому розділі **«Теоретичні та історико-культурні передумови формування предметно-просторового середовища народних шкіл України (в порівнянні із зарубіжними аналогами)»** наведено сучасний стан наукових досліджень за темою дисертації, уточнено поняття «предметно-просторове середовище школи», як сукупності елементів загального шкільного середовища, що складається з архітектурного простору будівлі та прилеглої території, предметного середовища, та володіє певними композиційно-художніми закономірностями. Удосконалено визначення об'єкта дослідження та надано характеристику поняттю «народні школи», як соціального поняття, що характеризувало початкові заклади освіти, які сформувався на початку ХХ ст. за часів руху національного відродження і мали певні стилістичні та пластично-образні особливості. Визначено співвідношення між історичними і сучасними поняттями і термінами, відносно термінологічно-понятійного апарату, який діє в галузі на сьогоднішній день. Предметно-просторове середовище розглядається як носій культурної та національної ідентичності, яка втілювалась в загальному вигляді шкільної будівлі (високі шатрові дахи, ярусні вежі, виділення вхідної групи), елементах народної архітектури у вирішенні елементів фасаду (трапецієподібні вікна і двері, міжвіконний декор, обрамлення вікон і дверей різьбленими лиштвами), розписом чи різьбленням стін і міжвіконних заповнень. Ключовим напрямком методологічного осмислення наукової праці авторка обрала вектор виконання аналізу предметно-просторового середовища народних сільських шкіл; структурувала предметно-просторове середовище народних сільських шкіл: оточуюче середовище (контекст) – зв'язки будівлі школи з оточуючим середовищем та її роль як композиційної локальної домінанти в цьому оточенні; – загальний вигляд будівлі та народні витоки в її композиції, – елементи вирішення фасаду; – деталі і загальна концепція інтер'єру; – деталі (меблів та обладнання).

У другому розділі роботи **«Композиційно-художні особливості предметно-просторового середовища народних сільських шкіл України першої половини ХХ ст.»** проаналізовано загальний стан та особливості типологічних, композиційно-художніх, стилістичних, декоративних вирішень предметно-просторового середовища народних сільських шкіл. Наведено класифікацію народних шкіл першої пол. ХХ ст. Виявлено особливості їх дизайну, формування та декоративного оздоблення на прикладах інтер'єрів шкільних будівель України. Композиційно-художні особливості предметно-

просторового середовища народних шкіл авторкою розглядались за групами рівнів середовища (оточуюче середовище (контекст) – загальний вигляд будівлі та народні витoki її композиції, елементи вирішення фасаду; деталі і загальна концепція інтер'єру – умеблювання та оздоблення). Проаналізовано функціонально-планувальні особливості предметно-просторового середовища, композиційно-художні та стилістичні характеристики у вирішенні силуету та форми будівель, а також фасадів та їх елементів (спосіб оздоблення та матеріали). Розглянуто варіації оздоблення деталей фасадів (форма вікон, дверей, прийоми декорування, оформлення вхідних груп) та вирішення інтер'єрів, меблів та обладнання. Авторкою встановлено, що композиційно-художнє вирішення, дизайн предметного середовища та декоративне оздоблення народних сільських шкіл відігравали суттєву роль в становленні та розвитку архітектурних стилів та пошуках нової національної ідентичності.

У третьому розділі **«Принципи формування предметно-просторового середовища та методи збереження народних шкіл України першої пол. ХХ ст.»** сформульовано загальні та спеціальні принципи формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої половини ХХ ст., а саме: принцип контекстуальності, принцип динамічності предметного наповнення, принцип ергономічності, принцип спадкоємності, принцип екологічності, принципи гармонізації. Визначено прийоми зонування шкільних приміщень. Описано прийоми формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл за допомогою композиційного, стилістичного, декоративного вирішення дизайну екстер'єрів та інтер'єрів класних кімнат, меблевого наповнення, колористичних вирішень, використання місцевих матеріалів. На основі принципів спадкоємності і стильової гармонізації авторкою було сформовано типологію орнаментів та прийомів декорування, що використовувались в оздобленні фасадів народних шкіл за проектами Опанаса Сластьона. Визначено подібність елементів декоративного оздоблення, українських народних шкіл до зарубіжних аналогів. Авторкою були виділені методи збереження народних шкіл, до яких відноситься, в першу чергу, збереження їх аутентичного предметно-просторового середовища та елементи його оздоблення і наповнення. Запропоновано методи збереження історико-культурної цінності народних шкіл в два етапи, що поділяються на підготовчий та власне проведення реставраційних та консерваційних робіт та пристосування для подальшого використання будівель народних шкіл з урахуванням сучасних потреб та вимог щодо музеєфікації та використання об'єктів історико-культурної спадщини. Слід відзначити, що авторка детально розкрила стан просторів народних шкіл завдяки систематизованому іконографічному матеріалу у вигляді фотографій, який надає уявлення про негативні та позитивні сторони цих просторів.

Загальні висновки відповідають поставленим завданням та з достатньою повнотою відображають основні результати дослідження. Вони є

об'єктивними, обґрунтованими та вичерпними, а також у повній мірі розкривають визначені завдання.

Важливим доповненням представленної дисертаційної роботи є **додатки**, які включають список публікацій здобувача за темою дисертації, акти впровадження наукових результатів, ілюстративні матеріали і доповнення до розділів, що репрезентують вітчизняний та закордонний досвід у дизайні архітектурно-просторового середовища сільських шкіл.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується знанням та узагальненням науково-теоретичних досліджень в різних галузях знань, забезпечується обраним міждисциплінарним апаратом дослідження та застосуванням сучасних методів дослідження, впровадженням результатів дисертації у сферу наукових досліджень. Основні наукові положення та висновки, які авторка запропонувала в дисертації, належним чином обґрунтовані. Вони базуються на використанні прикладних і спеціальних методів дослідження предметно-просторового середовища та теоретичному аналізі історичних світових процесів формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл. Мистецтвознавчий підхід використовує методи композиційного аналізу, типологічного аналізу, художнього оформлення та стильового вирішення архітектури народних сільських шкіл України та їх порівняльному аналізі з аналогічними ознаками народних шкіл світу.

В результаті комплексного аналізу предметно-просторового середовища народних сільських шкіл авторка робить висновок про необхідність забезпечення збереження й відтворення регіональних особливостей народної самобутньої шкільної спадщини першої пол. ХХ ст.

Наукова новизна результатів, отриманих у підсумку дисертаційної роботи Верес М.К., не викликає сумніву. Особливою новизною, на мій погляд, відзначаються наступні положення:

- виявлено особливості предметно-просторової організації народних сільських шкіл України та науково обґрунтовано, що їх середовище є аутентичним явищем загальнонаціонального масштабу;

- визначено принципи формування предметно - просторового середовища народних сільських шкіл першої половини ХХ ст., а саме принципи контекстуальності, динамічності предметного наповнення, ергономічності, спадкоємності, екологічності, гармонізації.

- сформовано типологію орнаментів, що використовувались в оздобленні фасадів, визначено та узагальнено прийоми декорування фасадів народних шкіл України.

Авторкою зроблено важливий висновок, що предметно-просторове середовище народних шкіл України є аутентичним явищем загальнонаціонального масштабу. Цінним в практичному аспекті є окреслені здобувачем методичні та практичні рекомендації щодо проведення інвентаризації, обліку, збереження та подальших робіт з реставрації і пристосування народних сільських шкіл України початку ХХ століття.

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає у поглибленні та систематизації актуального досвіду формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої половини ХХ ст. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані при інвентаризації окремих об'єктів шкіл, а також для проектування, реставрації та сучасної адаптації об'єктів історичної шкільної архітектури. Окремі частини роботи можуть бути включені до лекційних та навчальних курсів з історії та теорії дизайну і архітектури, а також опубліковані в виданнях історико-просвітницького спрямування. Теоретичні висновки дослідження можна використати у навчальному процесі (курсівому та дипломному проектуванні), під час розроблення навчально-методичної літератури.

Результати роботи були впроваджені у роботі Київського обласного центру охорони і наукових досліджень пам'яток культурної спадщини, встановлення об'єкта охорони, обстеження технічного стану щойно виявленого об'єкта культурної спадщини «Двокласне училище» (вул. Хмельницького Богдана 30, с. Германівка, Обухівський р-н., Київська обл.) та встановлення об'єкта охорони, обстеження технічного стану щойно виявленого об'єкта культурної спадщини «Богадільня» (вул. Олени Ковальчук, 36, с. Германівка, Обухівський р-н., Київська обл.).

Повнота викладу матеріалів дослідження підтверджується тим, що результати роботи було оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях та конгресах. Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у трьох статтях опублікованих у наукових фахових виданнях України; дві статті опубліковано в іноземних періодичних виданнях, одна з яких цитується у реферативній базі «Scopus»; вісім статей додатково відображають наукові результати та засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам «Порядку присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 022 – «Дизайн». Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Загалом, високо оцінюючи представлену дисертаційну роботу, вважаю за необхідне висловити до неї такі **зауваження та побажання:**

1. Питанням термінології, розглянутим в підрозділі 1.3. «Методи дослідження предметно-просторового середовища народних сільських шкіл» варто було би присвятити окремий підрозділ у розділі 1, об'єднавши їх з текстом термінологічного словника.

2. Назву розділу 2 краще було би сформулювати «Типологічні та композиційно-художні особливості предметно-просторового середовища народних сільських шкіл України першої половини ХХ ст.», оскільки у підрозділі 2.1 розглядаються типологічні особливості проектування народних шкіл в Україні та світі.

3. Доцільно було би більш детально обґрунтувати принципи формування предметно-просторового середовища, наведені у розділі 3.

4. Не зовсім зрозумілим є відбір для порівняльного аналізу окремих країн саме Південної Америки (у розділах 1, 2) та США (у розділі 3). Доречним було би навести певні відповідні обґрунтування такого вибору.

5. У першому пункті висновків варто було би коротко оцінити стан наукових досліджень у сфері проектування предметного середовища шкіл у вітчизняній та зарубіжній літературі, який здобувач детально розглядає на початку першого розділу.

6. До списку використаних джерел слід було додати праці з дизайну громадських будівель доктора архітектури Олійник О.П.

Наведені зауваження та побажання не торкаються принципових наукових положень дисертації і тому не знижують її наукову та практичну цінність. Вони можуть бути враховані в подальшій науковій та практичній роботі здобувача над цією важливою тематикою, оскільки у представленій роботі закладений значний потенціал для подальших наукових досліджень

Загальний висновок: дисертація М. К. Верес на тему «Принципи формування предметно-просторового середовища народних сільських шкіл першої пол. ХХ ст. в Україні» представлена на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 022 – Дизайн є самостійним завершеним науковим дослідженням з мистецтвознавства. Отримані у праці науково обґрунтовані результати мають вагомим значення для формування теоретико-методологічного підґрунтя дизайну та його формотворчих засад. Основні положення дослідження відображені у публікаціях автора. Анотація відповідає змісту дисертації. Робота, за своїм змістом, обсягом і структурою, науковою та практичною цінністю цілком відповідає вимогам пп. 9, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та відповідає напрямку наукового дослідження освітньо-наукової програми КНУБА, а її авторка Верес Марія Костянтинівна заслуговує присудження ступеня . доктора філософії за спеціальністю 022 – Дизайн.

Офіційний опонент:

доктор архітектури, професор,
заслужений архітектор України,
професор кафедри дизайну середовища
Київського національного університету
технологій та дизайну (КНУТД)

 Вадим Абизов

Підпис професора В. Абизова засвідчую,
вчений секретар Київського національного університету
технологій та дизайну, д.т.н., доцент

Наталія Первая